

**“UMUMIY O‘RTA TA’LIM MAKTABLARI BOSHLANG‘ICH VA YUQORI
SINFLARI UCHUN MO‘LJALLANGAN YOZMA ISHLAR:ULARNING
O‘QUVCHI BILIM SALOHIYATINI MUSTAHKAMLASHDAGI
AHAMIYATI”**

Mingniyozova Farida Ismoil qizi
Termiz Davlat Universiteti
O‘zbek tili fakulteti 4-kurs talabasi

Annotatsiya: Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslari o‘quvchilarning savodxonligini oshirish, yozma va og‘zaki nutqini rivojlantirish, mantiqiy fikrlash qobiliyatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Yuqori sinflarda esa ta‘lim jarayoni o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, mantiqiy va ijodiy tafakkurini shakllantirish, olingan bilimlarni amalda qo‘llash ko‘nikmalarini oshirishga yo‘naltirilgan shu jihatdan yozma ishlar o‘quvchilarning savodxonligi, fikrlash darajasi va bilim salohiyatini mustahkamlashda muhim o‘rin tutadi. An‘anaviy yondashuvlar bilan birga zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash orqali yozma ishlarni yanada samarali tashkil etish mumkin. Ushbu maqolada boshlang‘ich va yuqori sinflarda olinadigan yozma ishlar va ularni zamonaviy texnologiyalar yordamida qanday o‘tkazish mumkinligi haqida so‘z yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Umumiy o‘ra ta‘lim, yozma savodxonlik, boshlang‘ich sinf, metodika, zamonaviy texnologiyalar yuqori sinf o‘quvchilari, bilimi, tafakkur, insho, esse, diktant.

Umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida o‘quvchilarining bilim darajasini monitoring qilish, ularni baholash uslub va qoidalari yuzasidan belgilangan DTS talablari asosida olib borilishi va baholanishi yozma ishlarni tashkil qilish bilan belgilanadi. Shuni aytish mumkinki, ona tili darslarining baholanish sistemasi va o‘quvchilarni baholash tizimi, asosan, yozma ishlarni olish va ularni tekshirish orqali namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinflarda ona tili darslarida quyidagi yozma ishlar amalga oshiriladi:

Ko‘chirish (nusxa ko‘chirish) – o‘quvchilarning husnixat va imlo savodxonligini rivojlantirish uchun;

Bo‘sh joylarni to‘ldirish – grammatik qoidalarni o‘zlashtirishga yordam beruvchi mashq;

Diktant – o‘quvchilarning eshitish va yozish qobiliyatini rivojlantirish uchun;

Matnni qayta hikoya qilish – nutq rivoji va tafakkurni shakllantirish uchun;

Erkin mavzuda yozish – ijodiy tafakkurni rag‘batlantirish uchun.

Bu yozma ishlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar yordamida yanada qiziqarli va samarali o'tkazish mumkin. Yozma ishlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishda quyidagi interfaol usullar yordamidan foydalanish mumkin.

Interfaol texnologiyalar o'quvchilarning dars jarayonida faol ishtirok etishiga, mustaqil fikrlashiga va muloqotga kirishishiga yordam beradi.

"Insert" texnologiyasi – o'quvchilar matnni o'qib, tushungan qismiga "+", tushunmagan joyiga "-", qo'shimcha ma'lumotga ehtiyoj sezilgan joyga "?" belgisini qo'yib, keyinchalik yozma izoh beradilar.

"Klaster" usuli – mavzu bo'yicha asosiy tushunchalar atrofida fikrlar yig'iladi va ularning o'zaro bog'liqligi yozma shaklda aks ettiriladi.

"Baliq skeleti" metodi – muammo va uning yechimlari yozma tarzda bayon qilinadi.

2. O'yin texnologiyalari orqali yozma ishlarni tashkil etish

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun o'yin shaklidagi topshiriqlar qiziqarli va samarali bo'ladi.

"So'zlar piramidasi" – berilgan harflardan yangi so'zlar tuzish orqali yozma ko'nikmalar mustahkamlanadi.

"Sinf bo'ylab diktant" – o'quvchilar guruhlariga bo'linadi va o'qituvchi tomonidan aytilgan matnni har biri yozadi, keyin esa guruhlar o'z yozganlarini solishtiradilar.

"So'zdan hikoya" – berilgan so'zlardan foydalanib, kichik hikoya yoki matn yozish orqali ijodiy yozish ko'nikmalari shakllantiriladi.

3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish

Zamonaviy texnologiyalar yozma ishlarni o'quvchilarga qiziqarli va interaktiv tarzda tushuntirishga yordam beradi.

Interfaol taxtadan foydalanish – o'quvchilar interfaol mashg'ulotlar orqali so'z va gaplarni joylashtirish, jummalarni to'g'ri tartibda yozish kabi mashqlarni bajaradilar.

Elektron resurslar va mobil ilovalar – grammatik qoidalarni mustahkamlash uchun maxsus onlayn platformalar, testlar va treninglardan foydalanish mumkin.

Virtual yozuv daftarlari – o'quvchilar o'z ishlarini elektron shaklda yozib, tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

4. Differensial yondashuv asosida yozma ishlarni tashkil etish

O'quvchilarning individual qobiliyatlarini hisobga olib, ularga mos topshiriqlar berish muhim.

Kuchsiz o'quvchilar uchun oddiyroq yozma mashqlar, O'rtacha darajadagi o'quvchilar uchun murakkabroq topshiriqlar,

Yaxshi o'zlashtirayotgan o'quvchilar uchun ijodiy yozma ishlar beriladi.

Bu yondashuv har bir o'quvchining imkoniyatlarini inobatga olib, uning yozma savodxonligini oshirishga yordam beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarining boshlang'ich sinflari singari yuqori sinflarida ham turli yozma ishlar o'tkaziladi. Ularning har biri o'quvchilarning turli bilim va ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan;

1. Diktant va test topshiriqlari orqali imlo va grammatik savodxonligini mustahkamlash, yozma nutqdagi xatolarni kamaytirish, yozuv madaniyatini shakllantirish mumkin.

2. Matn tahlili va annotatsiya yozish orqali esa o'quvchilarning matn bilan ishlash ko'nikmasini oshirish, asosiy g'oyani ajratish va fikrni umumlashtirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga erishish mumkin.

3. Insho va esse yozishi tufayli mustaqil fikrlash va ijodiy tafakkurni rivojlantirish, mavzuni keng tahlil qilish va dalillash ko'nikmalarini shakllantirish, shaxsiy nuqtai nazarni ifodalash va asoslashga o'rgatish mumkin.

4. Tahliliy yozma ishlar (maqola, referat, izohli yozuvlar)

Ilmiy va akademik savodxonlikni oshirish;

Dalillash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirish;

O'z fikrlarini aniq va mantiqiy ifodalashni shakllantirish.

Yuqori sinflar uchun yozma ishlarning o'quvchi bilim salohiyatini oshirishdagi o'rni benihoya kata hisoblanadi. Chunonchi mustaqil fikrlash va mantiqiy tahlil qilishni shakllantiradi, yozma ishlar o'quvchilarni o'z fikrlarini izchil va aniq bayon qilishga o'rgatadi. Insho va esse yozish jarayonida mavzuni tahlil qilish, dalillar keltirish va xulosalar chiqarish talab etiladi. Bu esa o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiradi. Bundan tashqari akademik savodxonlik va ilmiy tahlil ko'nikmalarini rivojlantirish ham mumkin. Bunda o'quvchilar referat va maqolalar yozish orqali ma'lumot izlash, manbalar bilan ishlash, matnni tahlil qilish va o'z fikrlarini asoslashni o'rganadilar. Bu esa oliy ta'lim muassasalarida o'qish jarayoniga tayyorlanish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

3. Yozma nutq madaniyatini shakllantirish ham yozma ishlar orqali amalga oshirilishi mumkin. Bunda o'quvchilar matnni grammatik jihatdan to'g'ri tuzish, uslubiy me'yorlarga rioya qilish va yozma ifodaning aniq hamda ravon bo'lishiga erishishadi.

Yozma ishlar xotira va tafakkurni rivojlantirishda ham juda muhim ahamiyatga ega. Diktant, test va matnni qayta hikoya qilish kabi mashqlar o'quvchilarning xotirasini mustahkamlashga xizmat qiladi. Matn tahlili esa tahliliy tafakkurni rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

O'quvchilardan yozma ishlarni olishda differensial yondashish zarur.

Kuchli o'quvchilar uchun murakkab tahliliy va ilmiy yozma topshiriqlar berish;

O'rtacha darajadagi o'quvchilar uchun klassik insho va referatlar yozdirish;

Zaif o'quvchilar uchun qisqa yozma mashqlar, imlo va grammatik topshiriqlar bilan ishlash.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilari uchun berilgan mezonlar asosida yozma ishlarni olish, baholash va tahlil qilish, yozma ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Kriterial baholash – oldindan belgilangan mezonlar asosida baholash (imlo, grammatik to'g'rilik, mantiqiy izchillik).

Portfolio usuli – o'quvchilarning yozma ishlari jamlanib, vaqt o'tishi bilan ularning rivojlanishi kuzatiladi.

O'zaro baholash – o'quvchilar bir-birining yozma ishlarini tekshirib, xulosa chiqaradilar.

Refleksiv baholash – o'quvchilar o'z ishlari haqida fikr bildirish orqali yozma ko'nikmalarini yaxshilaydilar.

Xulosa

Boshlang'ich sinflarda va yuqori sinflarda ona tili darslarida yozma ishlarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish o'quvchilarning savodxonligini oshirish, ijodiy tafakkurini rivojlantirish va mustaqil fikrlashga o'rgatishning samarali usuli hisoblanadi. Interfaol usullar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, o'yin usullari va differensial yondashuvlar orqali yozma topshiriqlarni qiziqarli va samarali o'tkazish mumkin. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va o'quvchilarning yozma savodxonligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. "Yangi O'zbekiston maktabgacha va maktab ta'limi tizimini rivojlantirish to'g'risida"gi Qarori. – Toshkent, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
3. G'ofurov U., Xodjayev A. "Pedagogik innovatsiyalar". – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
4. O'quvchilar uchun metodik qo'llanma: "Yozma nutqni rivojlantirish yo'llari". – Toshkent: O'qituvchi, 2019.
5. Vahobov A., Usmonova M. "Ona tili va adabiyoti o'qitish metodikasi". – Toshkent: Fan, 2020.
6. Hasanboyeva O., Qodirov M. "Innovatsion pedagogik texnologiyalar". – Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2022.
7. UNESCO. "Education for the 21st Century: Challenges and Strategies". – Paris: UNESCO Publishing, 2021.
8. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. "Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun metodik tavsiyalar". – Toshkent, 2023.
9. Anderson L.W., Krathwohl D.R. "A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing". – New York: Longman, 2018.

Veb-resurslar:

10. www.edu.uz – O'zbekiston Respublikasi Ta'lim portali.
11. www.ziynet.uz – O'quv materiallari va metodik tavsiyalar bazasi.